

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7. ОБЛІК ЗА НП(С)БО 12, 13

Тема 7. Облік фінансових інвестицій за НП(С)БО 12. Облік фінансових інструментів за НП(С)БО 13



7.1 Загальні положення НП(С)БО 12. Первісна оцінка фінансових інвестицій

7.2 Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу. Облік спільної діяльності

7.3 Загальні положення НП(С)БО 13. Класифікація фінансових інструментів

7.4 Визнання фінансових інструментів. Оцінка фінансових інструментів. Хеджування

Мета: формувати систему наукових знань, практичних вмінь і навичок з обліку фінансових інвестицій за НП(С)БО 12, а також отримати інформацію щодо фінансових інструментів за НП(С)БО 13

Основні терміни і поняття: фінансові інвестиції, метод ефективної ставки відсотка, метод участі в капіталі, ринкова вартість фінансової інвестиції, амортизована собівартість фінансової інвестиції, фінансовий інструмент, фінансовий актив, фінансове зобов'язання, хеджування

7.1 Загальні положення НП(С)БО 12. Первісна оцінка фінансових інвестицій

НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності.

Основні терміни, що використовуються в національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку, містяться в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1 – Основні терміни, що наведені в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»

Термін	Трактування
1	2

ефективна ставка відсотка	ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (або зобов'язання) та вартості її погашення
---------------------------	--

Продовження таблиці 7.1

1	2
метод ефективної ставки відсотка	метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток
метод участі в капіталі	метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування
ринкова вартість фінансової інвестиції	сума, яку можна отримати від продажу фінансової інвестиції на активному ринку
амортизована собівартість фінансової інвестиції	собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії)
спільний контроль	розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності
спільна діяльність	господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними
контрольні учасники	учасники спільної діяльності зі створенням юридичної особи (спільного підприємства), які здійснюють контроль за її діяльністю
оператор спільної діяльності	учасник спільної діяльності без створення юридичної особи, якому згідно з договором доручено вести справи спільної діяльності, зокрема її бухгалтерський облік
суттєвий вплив	повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики. Свідченням суттєвого впливу є: 1) володіння 20 % або більше акцій (статутного капіталу) підприємства; 2) представництво в раді директорів підприємства; 3) участь у прийнятті рішень; 4) взаємообмін управлінським персоналом; 5) забезпечення підприємства необхідною інформацією

Фінансові інвестиції первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю. Собівартість фінансової інвестиції складається з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції.

Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії, то собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється *шляхом обміну на інші активи*, то її *собівартість* визначається за справедливою вартістю цих активів.

Дивіденди, відсотки, роялті та рента, що підлягають отриманню за фінансовими інвестиціями, відображаються як фінансовий дохід інвестора, крім випадків, коли такі надходження не відповідають критеріям визнання доходу, встановленим НПСБО 15 «Дохід».

7.2 Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу. Облік спільної діяльності

Фінансові інвестиції (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються за методом участі в капіталі) на дату балансу відображаються за справедливою вартістю.

Сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій на дату балансу (крім інвестицій, що обліковуються за методом участі в капіталі) відображається у складі інших доходів або інших витрат відповідно.

Фінансові інвестиції, *справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо*, відображаються на дату балансу за їх собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестиції.

Втрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображаються у складі *інших витрат* з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій.

Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій.

Різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (*дисконт або премія при придбанні*) амортизується інвестором протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням відсотка (*доходу від фінансових інвестицій*), що підлягає отриманню, та відображається у складі *інших фінансових доходів або інших фінансових витрат* з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій відповідно.

Фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена за методом участі в капіталі.

Фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі, на дату балансу відображаються за вартістю, що визначається з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування, крім тих, що є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування.

Балансова вартість фінансових інвестицій *збільшується (зменшується) на суму, що є часткою інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (втрат) від участі в капіталі*. Одночасно балансова вартість фінансових інвестицій зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

Якщо інвестор (контрольний учасник, інвестор асоційованого підприємства) вносить або продає активи спільному, асоційованому підприємству відповідно і передає значні ризики та вигоди, пов'язані з їх володінням, то у складі фінансових результатів звітного періоду відображається лише та частина прибутку (збитку), яка припадає на частку інших інвесторів спільного, асоційованого підприємства відповідно.

Якщо інвестор (контрольний учасник, асоційоване підприємство) придбає активи відповідно в спільного, асоційованого підприємства, то сума прибутку (збитку) об'єкта інвестування від цієї операції, що припадає на частку інвестора, відображається лише після перепродажу цих активів іншим особам або в періодах амортизації придбаних необоротних активів. Збитки, які виникли внаслідок зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів або зниження корисності необоротних активів, відображаються повністю в період здійснення операції.

Оцінка та облік фінансових інвестицій здійснюються за кожною фінансовою інвестицією.

Кожний учасник спільної діяльності без створення юридичної особи відображає у своїх облікових регістрах і у фінансовій звітності:

- а) активи, задіяні у спільній діяльності, які він контролює, або свою частку у спільно контрольованих активах;
- б) зобов'язання, які він узяв для провадження цієї діяльності;
- в) свою частку в будь-яких зобов'язаннях, узятих разом з іншими учасниками щодо цієї діяльності;
- г) дохід або витрати, набуті в процесі спільної діяльності.

Активи, задіяні в спільній діяльності без створення юридичної особи, не відображаються фінансовими інвестиціями учасників такої діяльності.

Вклади, внесені у спільну діяльність без створення юридичної особи, відображаються у складі *іншої довгострокової заборгованості або розрахунків з іншими дебіторами* залежно від строку, на який укладено договір про спільну діяльність.

Оператор спільної діяльності веде бухгалтерський облік спільної діяльності без створення юридичної особи окремо від результатів власної господарської діяльності і складає окремий баланс та відповідні форми фінансової звітності спільної діяльності без створення юридичної особи.

Вклади учасників в окремому балансі спільної діяльності без створення юридичної особи відображаються у складі *інших довгострокових зобов'язань або розрахунків з іншими кредиторами* залежно від строку, на який укладено договір про спільну діяльність.

Частка учасника спільної діяльності без створення юридичної особи в активах та зобов'язаннях спільної діяльності без створення юридичної особи відображається в бухгалтерському обліку цього учасника у складі відповідних активів на підставі окремого балансу, наданого оператором спільної діяльності без створення юридичної особи.

Частка учасника в доходах та витратах спільної діяльності без створення юридичної особи відображається у складі інших операційних доходів та інших операційних витрат.

Зобов'язання, взяті учасником для здійснення спільної діяльності (у тому числі на оплату праці, сплату податків), визнаються витратами спільної діяльності без створення юридичної особи і компенсуються учаснику за рахунок спільної діяльності без створення юридичної особи.

Витрати, понесені учасником для провадження власної та спільної діяльності, розподіляються між спільною і власною діяльністю пропорційно обраній базі (виготовленій продукції, годинам праці, заробітній платі, обсягу діяльності, прямим витратам тощо).

7.3 Загальні положення НП(С)БО 13. Класифікація фінансових інструментів

НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності.

Основні терміни, що використовуються в національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку, містяться в таблиці 7.2.

Таблиця 7.2 – Основні терміни, що наведені в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»

Термін	Трактування
фінансові інвестиції	активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора
фінансовий інструмент	контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого
фінансовий актив	це: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства
фінансове зобов'язання	контрактне зобов'язання: а) передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; б) обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно невідгідних умовах
інструмент власного капіталу	контракт, який підтверджує право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов'язаннями
похідний фінансовий інструмент	фінансовий інструмент: - розрахунки за яким провадитимуться у майбутньому; - вартість якого змінюється внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу) або інших змінних, що є базисними; - який не потребує початкових інвестицій
хеджування	застосування одного чи декількох інструментів хеджування з метою повної чи часткової компенсації змін справедливої вартості об'єкта хеджування або пов'язаного з ним грошового потоку
коефіцієнт ефективності хеджування	частка від ділення відповідно зміни справедливої вартості або грошових потоків об'єкта хеджування на зміну справедливої вартості або грошового потоку від інструмента хеджування

Фінансові інструменти в бухгалтерському обліку поділяються на фінансові активи, фінансові зобов'язання, інструменти власного капіталу і похідні фінансові інструменти.

Фінансові активи включають: грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи.

Фінансові зобов'язання включають фінансові зобов'язання, призначені для перепродажу, та інші фінансові зобов'язання.

До інструментів власного капіталу належать прості акції, частки та інші види власного капіталу.

Похідні фінансові інструменти включають ф'ючерсні контракти, форвардні контракти та інші похідні фінансові інструменти.

7.4 Визнання фінансових інструментів. Оцінка фінансових інструментів. Хеджування

Фінансовий актив або фінансове зобов'язання відображається у балансі, якщо підприємство є стороною-укладачем угоди щодо фінансового інструмента.

Фінансові активи або фінансові зобов'язання, що виникають внаслідок твердих контрактів на придбання або продаж ресурсів (робіт, послуг), відображаються в балансі *після виникнення права на отримання активу або зобов'язання на його передачу*.

Форвардний контракт визнається фінансовим активом або фінансовим зобов'язанням на дату виникнення зобов'язання щодо придбання або продажу предмета контракту.

Опціони визнаються фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями у разі укладення контракту між покупцем і продавцем.

Фінансові активи, придбані в результаті систематичних операцій, визнаються *на дату укладення контракту або на дату його виконання*. При цьому обраний підприємством метод визнання має застосовуватися послідовно до кожного виду фінансових активів. Якщо підприємство визнає фінансовий актив та пов'язане з ним фінансове зобов'язання на дату укладення контракту, то відсотки нараховуються з дати виконання контракту, коли переходить право власності.

Продаж фінансових активів у результаті систематичних операцій визнається *на дату виконання контракту*.

Підприємство списує фінансовий актив з балансу, якщо воно втрачає контроль за цим фінансовим активом або його частиною. *Ознакою втрати*

контролю є повне виконання контракту, закінчення терміну прав вимоги або відмови від прав за цим контрактом.

Балансова вартість реалізованої частини фінансового активу розподіляється між реалізованою і нереалізованою частинами фінансового активу *пропорційно справедливій вартості частин* фінансового активу на дату продажу. Фінансовий результат визнається як різниця між виручкою від реалізації частини фінансового активу та її справедливою вартістю.

Підприємство списує з балансу фінансове зобов'язання або його частину після його виконання, анулювання або закінчення терміну його дії.

Фінансові інструменти *первісно оцінюють* та відображають за їх фактичною собівартістю, яка складається із справедливої вартості активів, зобов'язань або інструментів власного капіталу, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент, і витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням або вибуттям фінансового інструмента (комісійні, обов'язкові збори та платежі при передачі цінних паперів тощо).

На кожен наступний після визнання *дату балансу фінансові активи* оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

1. дебіторської заборгованості, що не призначена для перепродажу;
2. фінансових інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення;
3. фінансових активів, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити;
4. фінансових інвестицій та інших фінансових активів, щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю.

На кожен наступний після визнання *дату балансу фінансові зобов'язання* оцінюються за амортизованою собівартістю, крім фінансових зобов'язань, призначених для перепродажу, і зобов'язань за похідними фінансовими інструментами.

Фінансові зобов'язання, *призначені для перепродажу*, і фінансові зобов'язання *за похідними фінансовими інструментами* (крім зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке має бути погашеним шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу) на кожен наступний після визнання дату балансу оцінюються за справедливою вартістю.

Зобов'язання *за похідним фінансовим інструментом*, яке має бути погашене шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу,

справедливу вартість якого на кожен наступний після визнання дати балансу не можна достовірно визначити, оцінюється за собівартістю.

Облік хеджування справедливої вартості здійснюється у разі наявності всіх таких умов:

✓ на початку хеджування оформлена документація про відносини хеджування, про цілі управління ризиком, про стратегію цього виду хеджування. Документацією має бути визначено інструмент хеджування, сутність ризику, що хеджується, та спосіб оцінки ефективності інструмента хеджування;

✓ очікується, що значення коефіцієнта ефективності хеджування буде в межах 0,8 - 1,25;

✓ справедливу вартість або грошові потоки від об'єкта хеджування та справедливу вартість інструмента хеджування можна достовірно оцінити;

✓ існує висока імовірність здійснення прогнозованої операції, яка є об'єктом хеджування грошових потоків;

✓ на основі постійної оцінки ефективності хеджування протягом звітного періоду встановлено фактичне значення коефіцієнта ефективності хеджування в межах 0,8 - 1,25.

Зміни балансової вартості об'єкта хеджування (крім хеджування грошових потоків) внаслідок переоцінки або ризику, що хеджується, визнаються іншими доходами або іншими витратами звітного періоду.

Контрольні питання



1. Що таке фінансові інвестиції? Які особливості первісного визнання фінансових інвестицій Ви можете назвати?

2. Що таке ринкова вартість фінансової інвестиції? Що таке амортизована собівартість фінансової інвестиції?

3. Що представляє собою облік спільної діяльності без створення юридичної особи?

4. Що таке фінансові інструменти та які основні групи фінансових інструментів Ви знаєте? Наведіть приклади.

5. Які характерні риси первісного визнання фінансових інструментів?

6. Як здійснюється оцінка фінансових інструментів на дату балансу?

7. Що Вам відомо про облік хеджування справедливої вартості?